

**Rondom 'Een nieuwe eeuw.
Nederland 1895-1919'**

Jan van Oudheusden en Huub Oattes

Wie zich verbaast, stelt vragen

*Nieuwsgierig hoe authentiek
filmmateriaal tot een lesproject
voor de bovenbouw werd
verwerkt, togen twee
redacteurs van Kleio naar
Amsterdam.*

*Bespreking van het video-
lespakket*

'Een nieuwe eeuw.

Nederland 1895-1919',

uit de serie Nederland in

Beweging, van de uitgeverijen

*DRAAD' (Albert van der Wal,
Leiden) en Stavoren (Edward
Schenk, Amsterdam).*

Olieslagers vliegproeven in de Watergraafsmeer.

Wat kunnen 142 korte, schokkerige zwart-wit-filmfragmenten zonder ingesproken commentaar duidelijk maken omtrent het leven van Nederlanders rond het jaar 1900? Edward Schenk en Albert van der Wal deden een poging om origineel beeldmateriaal uit de begintijd van de film te verwerken tot een bruikbaar lessenspakket. Hoe ziet het eruit en zijn ze in hun opzet geslaagd?

Een glimp van het dagelijks leven

Eerst thuis maar de apparatuur aangezet. We kijken naar een videoband met authentiek geluidloos filmmateri-

aal, korte stukjes van soms maar tien seconden, en dan weer ruim een minuut. De gemiddelde lengte is 25 seconden. In totaal anderhalf uur bandmateriaal, uit de tijd dat opa nog maar een broekenmannetje was en oma nog met poppen speelde.

Bijvoorbeeld: Een fabriek gaat uit; eindeloze rijen arbeiders komen voorbij. Veel vrouwen lopen gearmd. Een man op de fiets is duidelijk anders gekleed dan de rest. Een paard-en-wagencombinatie komt tegemoet uit de andere richting.

Of: Een beeld van de Dam in Amsterdam, met uitzicht op het Koninklijk Paleis. Het verkeer bestaat uit

Het pakket *De nieuwe eeuw* is te koop in een havo/vwo- en een vmbo-versie. Het bevat docenten- en leerlingenmateriaal voor het betreffende schooltype en drie keer de videoband (i.v.m. het groeps-werk). Prijs f79,95 per pakket.

Bestellen bij: Nederlands Filmmuseum, t.a.v. F. Roumen, Antwoordnummer 17131, 1001 TL Amsterdam.

handkarren, paardentrams, fietsen. Verder lopen er veel mensen over het plein.

Of: In een straat in Middelburg wordt de melk met de hondenkar bezorgd. De melkboer schenkt de melk met een kannetje in een pan. In een deuropening kijkt een jongedame in de lens.

Andere fragmenten tonen het laden en lossen van schepen en karren, of het binnenhalen van de oogst. In het Zeeuwse Westkapelle gaat de lagere school uit. Alle kindjes zijn op klompen en dragen zonder uitzondering de Zeeuwse klederdracht. In de buurt van Genemuiden staan twee rietsnijders tot hun middel in het water. Ineens kijken ze de camera in.

Verreweg de meeste stukjes zijn registraties van het dagelijks leven. Mensen op hun werk, of haastig lopend op straat, spelende kinderen, vervoer te water, ijspret. Slechts twee fragmenten

tonen een memorabele nationale gebeurtenis: de inhuldiging van de jonge koningin Wilhelmina in 1898, althans het moment dat de vorstin onder het witte baldakijn van Paleis naar Nieuwe Kerk schrijdt, en het moment waarop zij zich samen met koningin-moeder Emma vanaf het bordes van het Paleis door de menigte laat toejuichen.

Andere belangrijke nationale evenementen uit de periode 1895-1919 ontbreken: zoals de eerste Elfstedentocht, de mobilisatie van 1914, of de oranjegezinde demonstratie op het Malieveld van november 1918.

Omdat er geen geluid is ontstaat een ongewone relatie tussen de kijker en de beelden. Je moet even geduldig voor je tv-scherm gaan zitten, de docentenhandleiding op schoot, en je afvragen: wat gebeurt hier? Weldra kom je dan als kijker in de ban van hetgeen vertoond wordt. Er zitten veel boeiende, grappige en zelfs ontroerende stukjes tussen. Soms echter is de verleiding groot om bepaalde stukjes toch maar versneld af te spoelen, omdat je dan het gevoel krijgt dat je zoiets al eerder te zien hebt gekregen.

De bijgevoegde docentenhandleiding leert, dat verreweg de meeste fragmenten van de hand zijn van de cineast en bioscoopexploitant Willy Mullens (1880-1952). Diens selectie was al een belangrijke beperking voor Edward Schenk en Albert van der Wal, de makers van *Een nieuwe eeuw*. Ze hebben zich om praktische redenen beperkt tot hetgeen het Amsterdamse Filmmuseum aan fragmenten in bezit had.

Die fragmenten bestrijken vele gebieden des levens en vele regio's van ons land, maar belangrijke aspecten zoals de emancipatie van confessionelen, of de opkomst van zelfstandige vrouwen, laat staan de toenemende overheidszorg, blijven zwaar onderbelicht. Daardoor sluit het materiaal niet zó naadloos aan op het CSE-onderwerp voor 1999 en 2000, als veel docenten wel gewild zouden hebben. Maar daar is het dan ook niet alleen maar voor gemaakt.

Zelfwerkzaamheid

In tegenstelling tot wat bij andere videoproducties voor het voortgezet onderwijs wel eens het geval lijkt te zijn, kunnen leerlingen en docenten het zich bij het aanschouwen van dit

primaire bronnenmateriaal allerminst permitteren aangenaam achterover te leunen, als passieve consumenten. Er is immers werk aan de winkel.

Zelfwerkzaamheid van leerlingen is een belangrijk didactisch uitgangspunt van de samenstellers. De leerlingen moeten met verbazing naar het filmmateriaal kijken, en zelf vragen stellen aan het materiaal. Immers, *wie zich verbaast, stelt vragen*.

Het project wordt door de samenstellers bij uitstek bruikbaar geacht in de Tweede Fase, maar ook in de bovenbouw van het vmbo. Er is wel verschil tussen de versie voor havo-vwo en die voor vmbo. In de laatste is het filmmateriaal al gegroepeerd rond thema's als arbeid, onderwijs en dergelijke. De vmbo-leerlingen krijgen - net als die op havo-vwo - kijk- en verwerkingsopdrachten voorgeschoteld. Daarnaast wordt hen de mogelijkheid gegeven een historische documentaire te maken.

De samenstellers hebben *Een nieuwe eeuw* gemaakt om te gebruiken bij praktische opdrachten en profielwerkstukken. Het feit, dat het centraal eind-examenonderwerp in 1999 en 2000 toevallig de periode 1880-1919 beslaat, is, voor de samenstellers mooi meegenomen. De eindexamenleerlingen kunnen zich nu op een bijzondere manier inleven in de stof.

Wat kan je ermee doen?

Bij de banden is leerlingenmateriaal gevoegd. Dat begint met een invul-schema, waarop de leerlingen per fragment moeten aangeven of de bron informatie verschaft over het straatleven, onderwijs en opleiding, werk, ontspanning, transport of iets anders. Daarna moet er per fragment een korte inhoudsbeschrijving gegeven worden. Vervolgens kan de docent uit verschillende toepassingen kiezen.

Allereerst beeldanalyse. Welke feitelijke informatie bevat een bron? Hoe representatief is een bron?

De auteurs hebben hun best gedaan om de leerlingen te laten ontdekken bij welke fragmenten de bekende benaderingswijzen (inleving, continuïteit, subjectiviteit enzovoort) van toepassing kunnen zijn. Soms is dat wat ver gezocht. Bijvoorbeeld: bij enkele fragmenten is het duidelijk dat de regisseur degenen die hij filmde aanwijzingen heeft gegeven over de manier waarop ze het beeld uit moeten lopen. Moet je

dat dan maar meteen subjectieve manipulatie noemen?

De tweede mogelijke toepassing is het maken van een historische documentaire. Hiertoe moet de klas in twee clusters (van ieder liefst drie groepen) worden ingedeeld, waarbij het eerste cluster uitgaat van het beeldmateriaal en het tweede van literatuur. Beide kiezen een verhaallijn, bijvoorbeeld: veranderingen in het transportwezen. Cluster I maakt een edit-list met behulp van toepasselijke fragmenten, stelt aan de hand daarvan een reportage samen van drie tot vijf minuten en voorziet die vervolgens van relevant commentaar. Inmiddels werkt cluster II aan een tekst over óók een deelaspect, gaat vervolgens het beeldmateriaal bestuderen en zoekt de toepasselijke filmfragmenten erbij.

Beide werkwijzen kunnen totaal verschillende resultaten opleveren. Over die verschillen valt dan leuk te discussiëren tijdens de wederzijdse presentaties. De docent begeleidt dit alles op afstand en stuurt de leerlingen niet te veel.

De derde toepassing zien de samenstellers in montage-analyse. Montages zijn opgenomen na de 142 filmfragmenten, bijvoorbeeld: *Aspecten uit een arbeidersleven*. De leerling maakt er een analyse van, die de basis vormt voor een commentaartekst.

Bij de uitvoering komt nogal wat techniek kijken. Twee videorecorders plus de nodige kabelverbindingen zijn nodig om een montage te kunnen maken. In de handleiding staat daarover alleen al anderhalve bladzijde met praktische tips. Assistentie van technisch onderlegd onderwijsondersteunend personeel zal onmisbaar blijken. Drie recorders zijn er nodig om een cluster in een volle klas te bedienen.

Gesprek met de samenstellers

V.l.n.r.: Albert van der Wal, Frank Roumen, Edward Schenk en Jan van Oudheusden, in de hal van het Filmmuseum te Amsterdam.

Kleio sprak met Edward Schenk, oud-geschiedenisdocent te Amsterdam en sinds 1995 actief op het gebied van audiovisuele ondersteuning in het onderwijs, met Albert van der Wal, geschiedenisdocent te Leiden en ontwikkelaar van audiovisuele lespakketten voor het voortgezet onderwijs en met Frank Roumen, die werkzaam is in het Filmmuseum te Amsterdam.

Cinéma perdu

Hoe is dit idee geboren?

Schenk: 'Uitgangspunt was het programma *Cinema perdu* van Peter Delpeut dat in 1995-96 wekelijks op de VPRO-televisie werd uitgezonden. Daarin zat zoveel interessant origineel filmmateriaal, dat Albert en ik los van elkaar op het idee kwamen daarmee iets didactisch te doen. Dat kreeg vorm toen het Nederlands Filmmuseum ons in december 1996 uitnodigde. Toen het CE-onderwerp 'Nederland 1880-1919' officieel bekend was, konden we aan het werk.

Roumen: 'Het Filmmuseum legt zich toe op conserveren van oude films. Onze bedrijfspolitiek is ook: wat wij bewaren, moet ook gezien worden. We vinden het belangrijk naar buiten te treden. Daarom hebben we vertoningen in onze zaal en maken we producties voor televisie, en daarom doen we ook aan dit project mee.'

Schenk: 'Ons idealisme komt voort uit onvrede met de bestaande tv-reportages, en de wetenschap dat er een rijkdom van materiaal ligt opgeslagen in Nederland. Dat móet gewoon de klas in, zo simpel is het. De leerlingen moeten ermee kunnen spelen, het is een doos met spullen voor een detective, fantastisch materiaal!'

Roumen: 'Wat hier als primair bronnenmateriaal op film staat is heel bijzonder, en het is uniek, dat je dat voor het onderwijs beschikbaar kunt stellen.'

Was het voor jullie een toevalsfactor, dat voor het examen de periode rond 1900 werd uitgekozen?

Van der Wal: 'We doelden niet alleen maar op het schriftelijk eindexamen. De didactiek van het studiehuis was al langer bekend. Bij die ideeën past het project.'

Schenk: 'Het ging ons niet alleen maar om de pracht van het materiaal, maar ook de mogelijkheid om oorspronkelijke bronnen direct bruikbaar te maken voor het onderwijs. Zelfstandig werken met bronnen is wezenlijk in de Tweede Fase. Wij zagen een goede manier om kinderen met films te laten werken.'

Zelfwerkzaamheid

Wat was voor jullie het belangrijkste? De schat aan materiaal die je gevonden had wereldkundig te maken, of het streven de zelfwerkzaamheidsdidactiek in het studiehuis te voorzien van passend materiaal?